

Přednáška I.

O rozdílu mezi čistým a empirickým poznáním

Idea transcendentální filozofie:

Zkušenost je bezpochyby první produkt, který vytváří naše rozvažování, když zpracovává hrubou látku smyslových počitků. Právě proto je zkušenost *prvním* poučením a ve svém průběhu se ukazuje natolik nevyčerpatelná co do nového poznání, že ani spojený život všech budoucích pokolení nebude mít nikdy nedostatek nových poznatků, které lze nasbírat na této půdě. Nicméně to není ani zdaleka jediné pole, na něž se dá naše rozvažování omezit. Zkušenost nám sice říká, co zde je, nikoli však, že to nutně musí být tak, a nikoli jinak. Právě proto nám neposkytuje opravdovou obecnost a rozum, který je tak žádostivý poznatků takového druhu, je jí více drážděn než uspokojován. Takové *všeobecné* poznatky, které mají zároveň charakter vnitřní *nutnosti* -jak uvidíme v druhé přednášce-, musí být potom samy pro sebe jasné a jisté, a to nezávisle na zkušenosti: proto je nazýváme poznatky *a priori*. Naopak to, co je vypůjčeno pouze ze zkušenosti, je poznáváno, jak říkáme, jen *a posteriori* neboli *empiricky*.

Nyní se ukazuje, což je neobyčejně pozoruhodné, že se i mezi naše zkušenosti míchají poznatky, které musí mít svůj původ *a priori* a které slouží snad jen k tomu, aby zjednály souvislost představám našich smyslů. I když totiž ze zkušenosti odstraníme vše, co náleží smyslům, zbudou tu přesto určité původní pojmy a z nich utvořené soudy –více v další přednášce-, které museli vzniknout zcela *a priori*, nezávisle na zkušenosti, protože způsobují to, že můžeme o předmětech, které se jeví smyslům, říci víc, nebo se aspoň domníváme, že můžeme říci víc, než by nás naučila pouhá zkušenost, a že tato tvrzení obsahují opravdovou obecnost a přísnou nutnost, jaké nám pouhé empirické poznání poskytnout nemůže.

V následujícím výkladu budeme tedy apriorní poznatky rozumět nikoli ty, které se naskýtají nezávisle na té či oné zkušenosti, nýbrž ty, které jsou nezávislé na naprosto žádné zkušenosti. Jejich opakem jsou empirické poznatky, neboli poznatky, které jsou možné jen *a posteriori*, tj. na základně zkušenosti. Z apriorních poznatků se ale nazývají *čistými* ty, k nimž není přimíšeno *vůbec* nic empirického. Tak například věta: „Každá změna má svou příčinu“, je větou *a priori*, nicméně není větou čistou, neboť pojem změny je pojmem, který může být odvozen jen ze zkušenosti.

Přednáška II.

Máme určité apriorní poznatky a samo obyčejné rozvažování nikdy bez takových poznatků není

Jde tu o znak, podle něhož můžeme bezpečně rozlišit čistý poznatek od empirického. Zkušenost nás sice učí, že něco je takové či onaké, ale neučí nás, že by to nemoho být jiné. Vyskytne-li se tedy, *za prvé*, věta, která je myšlena zároveň jako *nutná*, pak jde o soud *a priori*: není-li navíc odvozena z nějaké jiné věty než z té, která je sama opět platná jako nutná věta, pak je naprosto apriorní. *Za druhé*, zkušenost nedává svým soudům nikdy opravdovou neboli přísnou *obecnost*, nýbrž jen obecnost *hypotetickou* a

komparativní (cestou indukce), takže se vlastně musí říci: jak jsme až dosud pozorovali, neexistuje z toho nebo onoho pravidla žádná výjimka. Je-li tedy nějaký soud myšlen v přísné *obecnosti*, tj. tak, že nepřipouští jako možnou vůbec žádnou výjimku, pak není odvozen ze zkušenosti, nýbrž je platný zcela a priori. Empirická obecnost je tedy libovolné stupňování platnosti od té, která platí ve většině případů, k té, která platí ve všech případech, jako například ve větě: „Všechna tělesa jsou těžká“: naproti tomu tam, kde k nějakému soudu podstatně náleží přísná obecnost, poukazuje tato obecnost na zvláštní pramen poznání, totiž mohutnost poznání a priori. *Nutnost* a přísná *obecnost* jsou tedy bezpečnými a od sebe navzájem neoddělitelnými znaky apriorního poznání.

Lze snadno ukázat, že v lidském poznání skutečně existují takové nutné, v přísném smyslu obecné, a tedy čisté soudy a priori. Chceme-li příklad z věd, stačí se jen podívat na všechny vědy matematiky, jako příklad nám postačí věta: každá změna má svou příčinu. V této větě obsahuje dokonce pojem příčiny tak zjevně pojem nutného spojení s nějakým účinkem a přísnou obecnost tohoto pravidla, že by se zcela ztratil, kdybychom ho chtěli odvozovat, jak to dělal *Hume*, z častějšího sdružování toho, co se děje, s tím, co předcházelo, a z odtud pocházejícího zvyku (a tedy pouze ze subjektivní nutnosti) spojovat představy. Nakonec můžeme dokázat nepostradatelnost apriorního poznání pro vznik zkušenosti následovně: odkud by zkušenost měla brát svou jistotu, kdyby všechna pravidla, podle nichž postupuje, byla vždy opět empirická, a tedy nahodilá? Empirická pravidla lze s těžší považovat za první zásady. Avšak nejen některé soudy, nýbrž dokonce i některé pojmy mají, jak se ukazuje, původ a priori. Vypusťte postupně ze svého zkušenostního pojmu telesa vše, co je v něm empirické: barvu, tvrdost, tíhu, dokonce i neprostupnost, a přece vám pak zůstane prostor (který vypustit *nemůžete*). Vše zkušenostní můžete dát pryč, přesto se však nemůžete zbavit těch, pomocí těleso myslíte jako substanci.

Musíte tedy přiznat, přesvědčeni nutností, s níž se vám tento pojem vnucuje, že má své apriorní sídlo ve vaší poznávací mohutnosti.

Přednáška III.

Filozofie vyžaduje vědu, která určuje možnost, principy a rozsah všech apriorních poznatků

O mnoho významější než všechno předcházející je to, že určité poznatky opouštějí dokonce i pole veškeré možné zkušenosti a budí dojem, že pomocí pojmů, jímž nemůže být ve zkušenosti nikdy dán odpovídající předmět, rozšiřují rozsah našich soudů za všechny hranice zkušenosti.

A právě v těchto posledních poznacích, které překračují hranice smyslového světa, kde nám zkušenost nemůže poskytnout vůbec žádné vodítko ani ospravedlní, se soustřeďují pátrání našeho rozumu, která považujeme za daleko významnější, pokud jde o důležitost, a jejich konečný účel za mnohem vznešenější než vše, co může rozvažování naučit na poli jevů. Přitom se zde spíše odvážíme všeho, dokonce i kdyby nám hrozilo nebezpečí, že se zmílíme, než bychom se tak závažných zkoumání z nějakého choulostivého důvodu nebo z podněcování a lhostejnosti vzdali. Tyto nevyhnutelné úkoly čistého rozumu samého jsou *Bůh, svoboda a nesmrtelnost*. Věda, jejíž konečný účel,

včetně všech jejích příprav, je vlastně zaměřen pouze na jejich rozřešení se nazývá *metafyzika* a její metoda je zpočátku *dogmatická*, tj. podumající se důvěřivě tak velkého podniku bez předchozí zkoušky způsobilosti či nezpůsobilosti pro jeho provedení.

Zdá se sice přirozené, že jakmile jsme opustili půdu zkušenosti, nebudeme hned způzornatků, které máme, přestože nevíme odkud, důvěřující zásadám, jejichž původ neznáme, stavět budovu, aniž bychom si napřed pečlivým zkoumáním zajistili její základy. Zdá se tedy, že jsme si už dávno položili otázku, jak vlastně mohlo rozvažování, ke všem těmto apriorním poznatkům dospět a jaký rozsah, platnost a hodnotu mohou mít. Skutečně také není nic přirozenějšího, rozumíme-li slovem *přirozený* to, co by se mělo po právu a rozumně stát: rozumíme-li jím ale to, co se obvykle stává, není opět nic přirozenějšího a pochopitelnějšího než to, že toto zkoumání na sebe muselo dát tak dlouho čekat. Jedna část těchto poznatků, jako jsou matematické poznatky, se totiž odedávna vyznačuje spolehlivostí, a vyvolává tak příznivé očekávání i u jiných, přestože mohou být třeba zcela odlišné povahy. Navíc, když jsme vykročili z kruhu zkušenosti, jsme si jisti, že nebudeme zkušeností vyvráceni. Kouzlo rozšiřování našich poznatků je tak velké, že ve svém postupu můžeme být zastaveni jen jasným rozporem, na který narazíme. Osnujeme-li své myšlenky pěkně opatrně, lze se toho ovšem vyvarovat. Skvělý případ toho, jak daleko můžeme v apriorním poznání, tj. nezávisle na zkušenosti, dospět, nám poskytuje matematika. Zabývá se ovšem předměty a poznatky jen potud, pokud se dají předvést v názoru. Tato okolnost bývá snadno přehlédnuta, protože myšlený názor sám může být dán a priori, a není tedy od pouhého čistého pojmu téměř rozlišitelný. Uchvácen takovým důkazem moci rozumu, nevidí pud rozšiřování žádné hranice.